

УДК 657.221

Соколова Н.М.

аспірант кафедри обліку і оподаткування
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ЗНЕЦІНЕННЯ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних аспектів та практичних положень щодо розрахунку очікуваних кредитних утрат, пов'язаних із набуттям чинності Міжнародного стандарту фінансової звітності МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти». Виділено основні проблеми, з якими можуть зіткнутися суб'єкти господарювання під час формування резервів під знецінення фінансових активів відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти».

Ключові слова: МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти», фінансовий актив, знецінення, очікуванні кредитні збитки, торгова дебіторська заборгованість, актив за договором.

Цель статьи заключается в обобщении теоретических аспектов и практических положений относительно расчета ожидаемых кредитных убытков, связанных со вступлением в силу Международного стандарта финансовой отчетности МСФЗ (IFRS) 9 «Финансовые инструменты». Выделены основные проблемы, с которыми могут столкнуться субъекты хозяйствования при формировании резервов под обесценение финансовых активов в соответствии с МСФЗ (IFRS) 9 «Финансовые инструменты» [1].

Ключевые слова: МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты», финансовый актив, обесценение, ожидаемые кредитные убытки, торговая дебиторская задолженность, актив по договору.

The aim of the article is to summarize the theoretical aspects and practical provisions for the calculation of the expected credit losses associated with the entry into force of the International Financial Reporting Standard 9 Financial instruments. The main problems that business entities may face when creating reserves for impairment of financial assets in accordance with IFRS 9 Financial instruments are highlighted.

Keywords: IFRS 9 Financial Instruments, financial asset, impairment, expected credit losses, trade receivables, contract assets.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах велика кількість суб'єктів господарювання є учасниками фінансових операцій, таких як продаж товарів або послуг, надання кредитів, розміщення тимчасово вільних грошових коштів

на депозитних рахунках у банках. Здійснюючи такі операції, компанії неминуче стикаються з ризиком невиконання умов договору іншою стороною внаслідок погіршення фінансового стану або банкрутства клієнта. Отже, своєчасне здійснення розрахунку кредитних збитків фінансових активів дає змогу суб'єктам гос-

подарювання проводити ефективну кредитну політику, вчасно реагувати на зміни платоспроможності своїх клієнтів та вибирати відповідні стратегії щодо управління ризику невиконання умов договору.

Запропонована стандартом модель «очікуваних збитків» є більш перспективним підходом, який ураховує майбутні кредитні збитки, навіть якщо подібних подій ще не відбулося. Це вимагає від суб'єктів господарювання розраховувати очікувані кредитні збитки на регулярній основі з часу, коли фінансові активи вперше визнаються.

Посилюється актуальність розгляду питань щодо застосування моделі «очікуваних кредитних збитків» відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 [1] у вітчизняній практиці та приведення у відповідність ПСБО 13 [2] з міжнародними вимогами. Отже, тема статті є актуальною в умовах сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питанню бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами, зокрема обчисленню суми очікуваних кредитних збитків, присвячено багато наукових досліджень. Серед останніх публікацій у вітчизняній фаховій літературі заслуговують на увагу роботи Н.О. Лоханової [3], Л.П. Снігурської [4], О.Г. Задніпровського [5]. Віддаючи належне працям цих науковців, слід зазначити, що проблема практичного застосування в Україні вимог МСФО (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1] щодо обчислення суми очікуваних кредитних збитків залишається ще недостатньо вивченою.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою та завданням статті є узагальнення та систематизація підходів стосовно обчислення суми очікуваних кредитних збитків відповідно до МСФО (IFRS) 9 «Фінансові інструменти»; окреслення основних проблем, з якими можуть зіткнутися суб'єкти господарювання під час формування резервів під знецінення фінансових активів відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1] істотно змінив підходи до формування резервів під знецінення фінансових активів, а саме стандартом запропонована модель «очікуваних збитків». Важливо зазначити, що основний принцип моделі «очікуваних збитків» поля-

гає в обчисленні на звітну дату суми очікуваних кредитних збитків згідно з інформацією про зміну кредитної якості фінансових активів після їх первісного визнання. Таким чином, суб'єкти господарювання розраховують очікувані кредитні збитки протягом усього терміну дії фінансового активу та поновлюють суми очікуваних кредитних збитків на кожну звітну дату, щоб відобразити зміни в кредитному ризику.

Отже, під час застосування вимог МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» щодо зменшення корисності суб'єктам господарювання необхідно дотримуватися одного з підходів:

- загального;
- спрощеного.

Загальний підхід

Згідно із загальним підходом, на кожну звітну дату суб'єкт господарювання визнає оціночний резерв на збитки на основі або 12-місячних очікуваних кредитних збитків, або на основі очікуваних кредитних збитків протягом усього строку залежно від того, чи відбулося значне збільшення кредитного ризику щодо фінансового інструменту з моменту первісного визнання. По суті, суб'єкт господарювання на кожну звітну дату повинен зробити таку оцінку:

- для кредитних ризиків, де не було значного збільшення кредитного ризику з моменту первісного визнання, суб'єкт господарювання зобов'язаний створити оціночні резерви під 12-місячні очікувані кредитні збитки, що є результатом подій, які можливі в межах 12 місяців після звітної дати;

- для кредитних ризиків, де відбулося істотне збільшення кредитного ризику з моменту первісного визнання за окремим фінансовим активом або на колективній основі, необхідно створити оціночні резерви під очікувані кредитні збитки за весь строк, що є результатом можливих подій протягом очікуваного терміну дії фінансового активу (рис. 1).

З практичного погляду може бути недоцільно визначати істотне збільшення кредитного ризику для кожного індивідуального фінансового активу, тому, можливо, необхідно виміряти очікувані кредитні збитки на колективній основі, щоб апроксимувати результат користування всебічною інформацією ризику непогашення кредиту, яка об'єднує передбачливу інформацію на індивідуальному рівні.

МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1] повністю відокремлює визнання відсотків від знецінення на етапах 1 та 2. Таким чином, про-

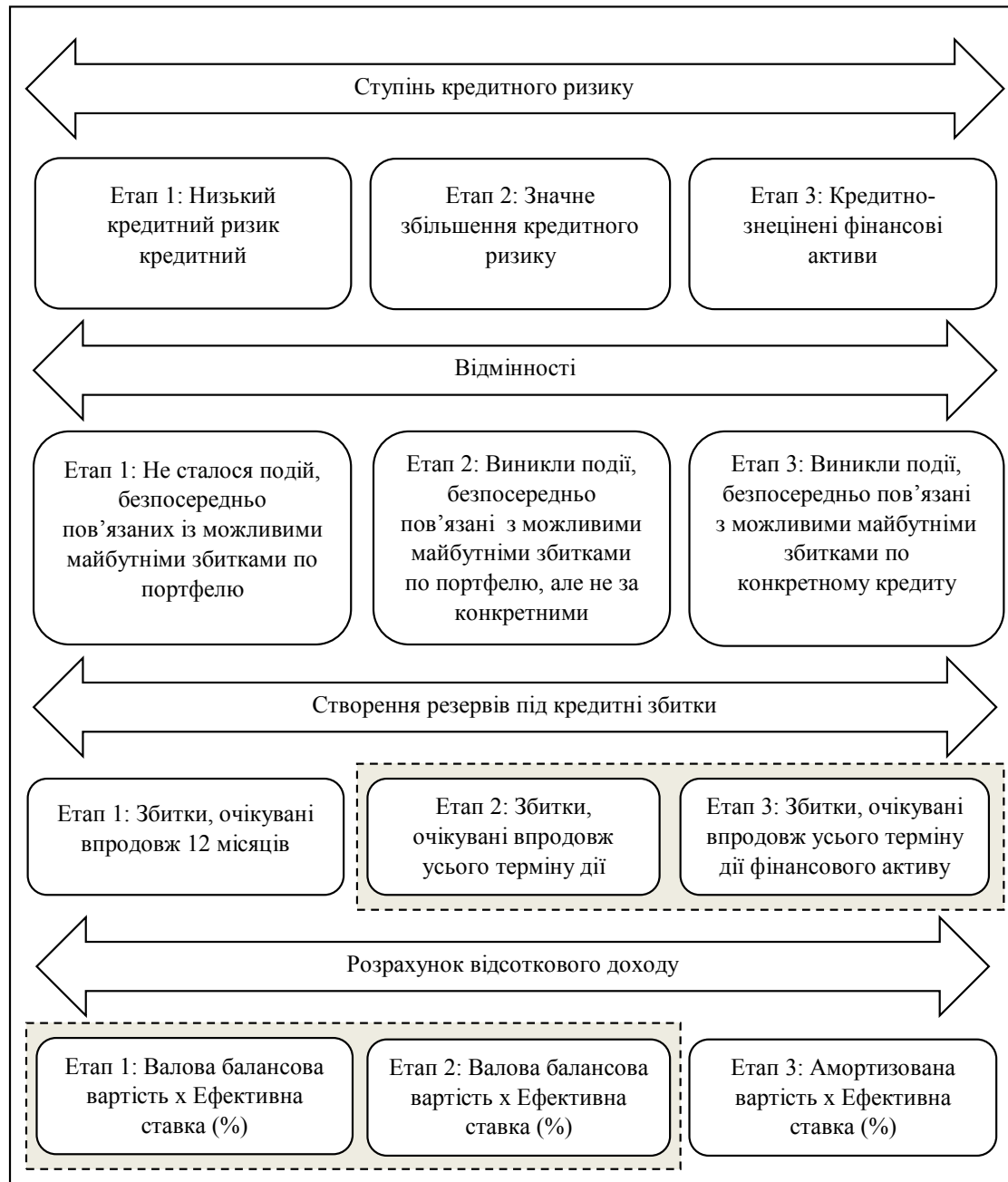

Рис. 1. Методика застосування загального підходу

Джерело: розроблено автором

центний дохід розраховується на загальну балансову вартість, тобто без вирахування збитків. Але якщо фінансовий актив згодом стає знеціненим і відноситься до етапу 3, суб'єкт господарювання зобов'язаний обчислити відсотковий дохід у наступних періодах, застосовуючи ефективну відсоткову ставку до амортизованої вартості фінансового активу, яка вираховується як валова балансова вартість за вирахуванням збитків від знецінення. Фінансовий актив є кредитно-знеціненим, коли відбулася одна або кілька подій, які мають негативний вплив на очі-

кувані майбутні грошові потоки цього фінансового активу.

МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1] істотно розширює обсяг інформації, яку повинен розглянути суб'єкт господарювання під час визначення своїх очікувань щодо кредитних утрат.

Розрахунок остаточних кредитних утрат може бути не таким простим, оскільки МСФО (IFRS) 9 вимагає від суб'єкта господарювання брати до уваги всю інформацію, яку можна отримати без істотних витрат, а саме:

- дані минулих подій,
- поточні обставини та раціональний прогноз майбутніх подій.

Спрощений підхід

МСФЗ (IFRS) 9 визнає, що реалізація загального підходу може бути практично складною, і надає деякі спрощення практичного характеру щодо обліку:

- торгової дебіторської заборгованості;
- активів за договором;
- дебіторської заборгованості по оренді.

Спрощений підхід не вимагає від суб'єкта господарювання відстежувати зміни кредитного ризику, а замість цього передбачає формування резерву на основі очікуваних кредитних збитків протягом терміну інструменту на кожну звітну дату, безпосередньо з моменту виникнення таких фінансових активів (рис. 2).

Таким чином, суб'єкт господарювання не має вибору та повинен застосовувати спрощений підхід до:

- торговельної дебіторської заборгованості, яка не містить значного фінансового компонента, або
- активів за договором, які не містять значного фінансового компонента.

Однак суб'єкти господарювання можуть вибрати політику, згідно з якою вони будуть застосовувати або загальний підхід, або спрощений підхід окремо до:

- торговельної дебіторської заборгованості, яка містить значний фінансовий компонент;
- активів за договором, які містять значний фінансовий компонент і які виникають унаслідок операцій, що належать до сфери застосування МСФЗ (IFRS) 15 «Дохід від договорів з клієнтами»;

- дебіторської заборгованості по оренді, що належить до сфери застосування МСБО (IAS) 17 «Оренда» або МСФЗ (IFRS) 16 «Оренда», якщо стандарт застосовується достроково [6].

Відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти», суб'єкти господарювання, які застосовують спрощений підхід, можуть використовувати матрицю для визначення суми оціночних резервів. Матриці розробляються на підставі історичного досвіду кредитних утрат з урахуванням прогнозних оцінок, тобто на кожну звітну дату суб'єкти господарювання повинні корегувати дані про кредитні збитки минулих періодів відповідно до прогнозної інформації.

Таким чином, щоб відповідати вимогам МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1], суб'єктам господарювання необхідно розглянути, як поточна та прогнозна інформація може вплинути на показники дефолту клієнтів та як інформація вплине на їхні поточні очікування та оцінки очікуваних кредитних збитків.

Отже, важливо відзначити, що відповідно до нових вимог власники фінансових активів пови-

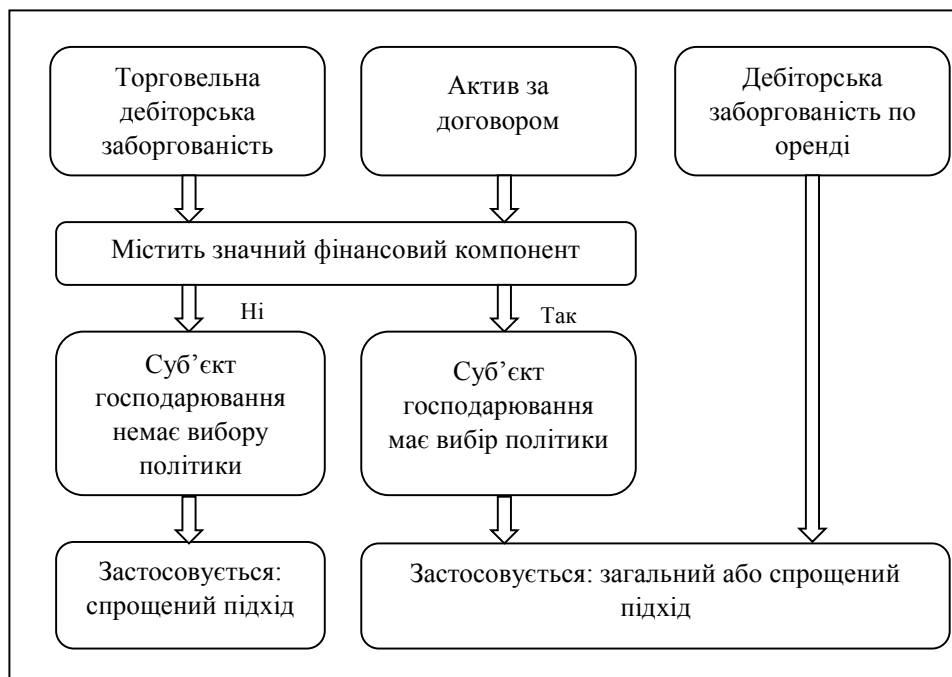

Рис. 2. Методика застосування спрощеного підходу

Джерело: розроблено автором

нні більше враховувати своєчасну та перспективну інформацію, щоб надати користувачам фінансової звітності більш корисну інформацію щодо очікуваних кредитних збитків, що, своєю чергою, вплине як на способи, які використовуються для обліку кредитних збитків за наявними борговими інструментами, так і на розмір сформованих резервів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У результаті проведеного дослідження узагальнено теоретичні аспекти та практичні положення щодо розрахунку очікуваних кредитних утрат, пов'язаних із набуттям чинності Міжнародного стандарту фінансової звітності МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1]. Стандарт вимагає від суб'єктів господарювання розраховувати очікувані кредитні збитки на регулярній основі з часу, коли фінансові активи вперше визнаються, що призводить до поліпшення подання інформації у фінансовій звітності, оскільки прямо враховує і природу передбачених та очікуваних договорами грошових потоків за фінансовим активом, і стратегію управління ризиком невиконання договірних зобов'язань із боку клієнтів. Визначено, що такі нововведення забезпечують застосування суб'єктами господарювання більш структурованого підходу до розрахунку очікуваних кредитних утрат, який ураховує майбутні кредитні збитки навіть якщо подібних подій ще не відбулося [6].

Ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження, окремо розкрито методику формування резервів щодо очікуваних кредитних збитків суб'єктами господарювання, які застосовують загальний та спрощений підходи. Таким чином, вивчення сутності вищезазначених підходів обчислення суми кредитних збитків дало змогу з'ясувати, що два базові підходи – загальний та спрощений – мають різну методику обчислення суми кредитних збитків і застосовуються до різних видів фінансових активів.

Виділено основні проблеми, з якими можуть зіткнутися суб'єкти господарювання під час розроблення методології впровадження МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1]. Перша проблема пов'язана з відсутністю в стандарті конкретної методології щодо аналізу рівня кредитного ризику. Стандарт указує, що суб'єктам господарювання необхідно розробити та застосовувати модель для відстежування змін кредитної якості фінансового активу з моменту первинного визнання [6].

По-друге, модель очікуваних утрат ґрунтована на суб'єктивній оцінці кредитного ризику [6]. Це означає, що, наприклад, виданий кредит з одними і тими ж характеристиками може бути віднесений до етапу 1 у одного суб'єкта господарювання, але до етапу 2 у іншого, залежно від їх оцінки кредитного ризику у момент первинного визнання. Більше того, з одним і тим же контрагентом у суб'єкта господарювання можуть бути різні кредитні договори, і в кожному разі позики відноситимуться до різних етапів залежно від оціненого кредитного ризику. Отже, виконання вимог стандарту з боку суб'єктів господарювання може істотно ускладнити застосування моделі «очікуваних збитків» на практиці.

Бібліографічний список:

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності (IFRS) 9 «Фінансові інструменти»: Міжнародний документ від 01.01.2012. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_016.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»? затв. Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001. № 559. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>.
3. Лоханова Н.О. Класифікація та оцінка фінансових інструментів – огляд змін у зв'язку з оновленням МСФЗ 9 (IFRS 9). Бухгалтерський облік та аудит. Серія «Аудит, Ревізія, Контроль». 2014. № 7. С. 16–22.
4. Снігурська Л.П. Проблеми формування банком облікової політики щодо кредитів та інших фінансових активів зі зменшеною корисністю (частина 2). Вісник Національного банку України. 2014. № 10. С. 34–46.
5. Задніпровський О.Г. Облік фінансових інструментів: новації та гармонізація. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2014. Вип. 8. Ч. 3. С. 186–191.
6. Применение МСФО: в 3 ч. / Коллектив авторов компании ЕУ. М.: Альпина Паблишер, 2016.

References:

1. International Accounting standards Board. (2014). International Financial Reporting Standard 9 “Financial instruments”, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_016.
2. Ministerstvo finansiv of Ukraine (2001), “Regulation (Standard) of Accounting 13 “Financial Instruments” available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>.
3. Lokhanova N.O. (2014), “Classification and measurement of financial instruments-review of changes in connection with the updating of IFRS 9”, Accounting and audit, no. 7, pp. 16-22.

4. Snihurska L.P. (2014). "Problems of forming of the banks accounting policy for loans and other financial assets with reduced utility (part 2), Visnyk NBU, no. 10, pp. 34-46.
5. Zadniprovskiy O.H. (2014), "Accounting for financial instruments: innovations and harmonization", Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky, no. 8, pp. 186-191.
6. The collective of EY authors. (2016), Prymenenye MSFO: v 3 ch. [Application of IFRS: at 3 parts], Alpyna Pablysher, Moscow, Russia.

Sokolova N.M.

Postgraduate Student at Department of Accounting and Taxation,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

GENERALIZATION AND SYSTEMATIZATION OF APPROACHES IN RELATION TO IMPAIRMENT OF FINANCIAL ASSETS

One of the most important factors in the study of the financial market, as well as the object of accounting, is financial instruments. In 2014, the International Accounting Standards Board issued the final version of IFRS 9 Financial Instruments, which completely replaced IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement. IFRS 9 proposed a new model for the impairment of financial assets of companies. This is primarily related to the fact that the cost model presented in IAS 39 contributed to the deferred recognition of credit losses and, as a consequence, new impairment claims appeared in IFRS 9 Financial Instruments based on a prospective model for recognizing credit losses – the model of "expected credit losses."

In general, IFRS 9 states that when applying a single model of "expected credit losses," the company should apply one of the following approaches, namely:

- a general approach that is used to most loans and debt securities;
- a simplified approach – to trade receivables, receivables for lease, and contract assets.

The general approach requires recognizing expected credit losses over the life of the financial asset and updating the amount of possible credit losses for each reporting date, which will provide more timely information to investors, users, and owners of companies.

Expected credit losses are the estimated amount of credit losses, estimated by the degree of probability of their occurrence during the expected life of the financial asset.

An assessment of a significant increase or decrease in the credit risk of a financial asset is a decisive factor in the transition from the requirements for determining expected credit losses for 12 months or for the entire duration of the instrument. In order to assess whether the credit risk of a financial asset has increased significantly, the company should compare the default risk at the reporting date with the default risk at the time of its initial recognition.

The simplified approach does not require tracking changes in credit risk, however, along with this, recognition of impairment losses should be assessed on the basis of expected credit losses over the life of the financial asset at each reporting date.

The company should apply a simplified approach to trade receivables or contractual assets that do not include a significant component of financing.

Therefore, IFRS 9 Financial Instruments provides a clear procedure for assessing and recognizing possible credit losses. The updated standard facilitates its practical application and provides a sound approach to the issue of financial instruments impairment.